

УДК 372.881.1

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.1.15>

О. С. РЕЗУНОВА

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри філології,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
м. Дніпро, Україна
Електронна пошта: rizzolena2@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3315-0294>*

В. В. РЕЗУНОВА

*викладач кафедри мовної підготовки,
Дніпровський державний медичний університет,
м. Дніпро, Україна
Електронна пошта: valeriyarez@i.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2492-2101>*

ФОРМУВАННЯ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Професійне спілкування вимагає здатності встановлювати та розвивати нові ділові контакти, вибирати адекватний поведінковий сценарій і передбачає не лише оволодіння мовою, а й здатність сприймати соціальний та культурний контекст комунікантів. Згідно з новою філософією освіти основними медіаторами культурного досвіду, пов'язаного з комунікацією людей різних національностей, є викладачі іноземних мов.

У статті трактується поняття «крос-культурна компетентність» та розкривається необхідність формування цієї компетентності у викладачів іноземної мови як ефективного засобу підвищення їх професійної компетентності. Згідно з дослідженнями критеріями крос-культурної компетентності є: крос-культурна обізнаність (сукупність знань культурних артефактів, моделей поведінки, розуміння необхідності та дотримання сценаріїв поведінки рідної або іншої культури чи субкультури); культурна ідентичність (результат культурної ідентифікації, тобто співвіднесення і ототожнення з культурними нормами і зразками поведінки); нормативна ідентичність (знання, розуміння і прийняття соціальних норм).

Авторками описано форми та способи формування крос-культурної компетентності викладачів іноземної мови, серед яких: участь у міжнародних проєктах та проходження закордонного стажування, вивчення передового педагогічного досвіду, пов'язаного з формуванням крос-культурної компетентності, науково-методична діяльність у співпраці з іноземними колегами (участь у міжнародних конференціях, «круглих столах» тощо); самоосвіта. Крім того, в статті надаються зразки вправ, які можуть бути використані для формування крос-культурної компетентності викладачів іноземної мови та студентів.

Отже, викладач іноземної мови зі сформованою крос-культурною компетентністю матиме змогу виховати нове покоління фахівців з європейською свідомістю, з умінням вести крос-культурний діалог, який не можливий не лише без лінгвістичного, але й без міжкультурного складника.

Ключові слова: викладач іноземної мови, крос-культурна компетентність, міжнародні проєкти, мовні курси, науково-методична діяльність.

Постановка проблеми. Головною особливістю суспільства в умовах глобалізації є інтеграційні процеси, орієнтовані на широкий спектр міжкультурної взаємодії. В сучасній економічній та політичній ситуації фахівець повинен розуміти сучасні вимоги ринку до професії, яку він обрав, крім того, він повинен бути пристосованим до нових соціальних та культурних форм глобальної ділової взаємодії. Професійне

спілкування вимагає здатності встановлювати та розвивати нові ділові контакти, вибирати адекватний поведінковий сценарій і передбачає не лише оволодіння мовою, а й здатність сприймати соціальний та культурний контекст комунікантів. Отже, є потреба у встановленні особистих та ділових контактів із іноземними партнерами, що веде до економічних, релігійних, політичних, освітніх та інших комунікативних відносин.

Глобальна інтеграція та розвиток сучасних технологій значно розширили межі міжкультурної комунікації. Ми маємо унікальну можливість використовувати інтелектуальні досягнення світової скарбниці. Однак для багатьох людей ці кордони залишаються закритими через незнання мов.

Роль викладача іноземних мов у закладах вищої освіти важко переоцінити, адже більшість спеціалістів розуміють, що у сучасному світі іноземні мови стали не лише засобом міжнародного спілкування, а й способом досягнення кращого рівня життя. Без знання іноземних мов важко здобути освіту чи пройти стажування в закордонному університеті, знайти хорошу роботу з перспективою стажування за кордоном і, як результат, кар'єрного зростання.

Звичайно, що особистість викладача іноземної мови, його науковий, психологічний, педагогічний та методичний рівні є вирішальними факторами у підготовці фахівців, проте, згідно з новою філософією освіти та сучасного культурного середовища викладачі іноземних мов є медіаторами не лише професійного, а й культурного досвіду.

Саме тому проблема підготовки викладачів іноземної мови з високим рівнем сформованості крос-культурної компетентності є досить актуальною.

Аналіз попередніх досліджень. Аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури, пов'язаний з професійним розвитком викладачів, показав, що розглядаються різні аспекти проблеми: теорія культури та культурної діяльності (О. Арнольд, В. Давидович, О. Ханова та інші), сутність та характеристики педагогічної майстерності (І. Харламов, Н. Кузьмін, Т. Сущенко, І. Зазюн та інші). Крім того, вітчизняні та міжнародні дослідники в галузі соціології, культурології, психології, лінгвістики, філософії та економіки вивчали міжкультурні аспекти компетентності, зокрема: труднощі в міжкультурному спілкуванні (Л. Арасаратнам, Дж. Хофстеде, Р. Льюїс, Д. Мацумото, Х. Тріандіс), формування соціальної та культурної компетентності (С. Александров, Л. Боровиков, Д. Данилов, А. Купавська, С. Тер-Мінасова та інші), формування індивідуальних аспектів професійної іноземної мовної компетентності

(А. Артем'єва, І. Бахов, А. Биконя, Р. Гришкова, С. Ніколаєв), вивчення готовності до професійної діяльності, пов'язаної з міжкультурною комунікацією (О. Бахлай, А. Купер, П. Сисоєв, А. Юдін та інші).

Однак проблема формування крос-культурної компетентності викладачів іноземної мови вивчена недостатньо.

Метою дослідження є характеристика форм та методів формування крос-культурної компетентності викладачів іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Здатність ефективно взаємодіяти із зовнішнім світом надзвичайно важлива для людини в наш час, тому заклади вищої освіти потребують таких викладачів іноземної мови, які не лише володіють необхідними професійними компетентностями, здатні до саморозвитку та до вміння приймати правильні рішення в різних педагогічних ситуаціях, але й відкритих до рівноправного діалогу зі студентами різних національностей та релігійних конфесій. Аналізуючи результати власних дій, люди оцінюють їх крізь призму соціальної свідомості і тим самим формують уявлення про власні соціальні та крос-культурні компетенції. Водночас у процесі взаємодії зі своїм оточенням люди також збирають досвід ефективного використання своїх знань та здібностей у різних життєвих ситуаціях. Цей досвід може послужити основою для ефективного спілкування з представниками інших культур [Горлач].

Для нашого дослідження дуже важливо зрозуміти визначення поняття крос-культурна компетентність. Існує багато визначень цього терміна у працях дослідників, проте, на нашу думку, досить ємке тлумачення надає Т. Жукова, яка під *крос-культурною компетентністю* розуміє сферу комунікативної діяльності особистості, яка через свою крос-культурну зумовленість сприймається нею як природна. Критеріями крос-культурної компетентності, на її думку, є: крос-культурна обізнаність (сукупність знань культурних артефактів, моделей поведінки, розуміння необхідності та дотримання сценаріїв поведінки рідної або іншої культури чи субкультури); культурна ідентичність (результат культурної ідентифікації, тобто співвіднесення і ототожнення з культурними нормами і зразками поведінки); нормативна

ідентичність (знання, розуміння і прийняття соціальних норм) [Жукова].

Дослідження довели, що одним із дієвих засобів формування крос-культурної компетентності викладачів іноземної мови закладів вищої освіти є участь у науково-методичному семінарі «Крос-культурна комунікація». *Мета семінару* – підготовка викладачів іноземної мови до між-культурного спілкування та транслювання цих знань студентам. У цьому контексті є можливість розвивати здатність викладачів створювати в аудиторії атмосферу довіри, розуміння, толерантності та співпереживання [Бакум].

Наприклад, на семінарі викладачам пропонувались такі завдання:

Завдання 1. Уважно прочитайте інформацію про бар'єри на шляху до взаєморозуміння з іноземцями.

– різне сприйняття інформації в контексті своєї ділової культури. Це відбувається тому, що поведінку людей іншої культури ми часто пояснюємо нашою культурою, а це неправильно. Бар'єром до розуміння представника іншого народу є незнання його ділової культури;

– національна стереотипізація. У людини звичайно викликає образ, коли підводять всіх людей певної національності під один, зазвичай негативний, образ: «усі євреї хитрі», «усі росіяни – п'яниці»;

– різне розуміння невербаліки. Якщо, наприклад, закинути ногу на ногу під час розмови в Тайланді, то це може призвести до негативних наслідків, бо у тайців ноги вважаються найбільш брудною частиною тіла, тому такий жест є образливим;

– ставлення до часу. Для євро-американського менеджменту дотримання визначеного часу є важливим, бо вони виходять з того, що час – це гроші, а для народів поліактивної культури – ні, бо вони нагадування про час сприймають як намагання підштовхнути до швидких, але непродуманих дій;

– дотримання норм моралі, звичаїв, традицій. Ігнорування може спровокувати конфлікти. Невипадково М. Тетчер, перебуваючи в Саудівській Аравії, постійно носила капелюшок з густою вуаллю, що прикривала її обличчя. Цим вона демонструвала повагу до місцевих звичаїв щодо появи жінки серед чоловіків.

Завдання 2. Пригадайте, чи заважали Вам ці бар'єри під час взаємодії з представниками

інших культур. До чого може призвести незнання бар'єрів у спілкуванні з іноземцями?

Або це можуть бути такі завдання:

Завдання 1. Уважно прочитайте інформацію про загальні правила крос-культурної ділової взаємодії.

– *Поважайте національні традиції в їжі, свята, релігію і керівництво країни, в якій ви знаходитесь.*

– *Не порівнюйте зі своєю країною і нічого не критикуйте.*

– *Будьте завжди пунктуальні, враховуйте рух на дорогах і скупчення людей на вулицях.*

– *Обов'язково вставляйте, коли звучить національний гімн країни. Спостерігайте і повторюйте дії ваших господарів.*

– *Не можна вимагати, щоб все було, як у вас вдома: їжа, обслуговування тощо.*

– *Імена слід запам'ятовувати. Якщо ім'я важке, доречно буде потренуватися в його вимові. Майте на увазі, що імена можуть вказувати на соціальний статус і сімейний стан. По іменах звати людей не слід, якщо вони самі про це не попросять.*

– *Ввічливість скрізь в шані, особливо в Азії.*

– *Манера триматися – це такий же спосіб проявляти пошану до навколишніх людей, як охайний одяг, ввічливе звернення в розмові, тактовність.*

Завдання 2. Які правила Ви б могли додати? Чому? Наведіть приклади того, які наслідки можуть бути від незнання правил крос-культурної ділової взаємодії.

Участь викладачів у науково-методичному семінарі «Крос-культурне спілкування» дозволило сформулювати такі необхідні для крос-культурного спілкування компетенції, як:

– культура поведінки (здатність поводитися доброзичливо, бути толерантним, поважати людську гідність та поведінкові традиції людей інших культур);

– розвиток комунікативної культури (здатність говорити логічно, точно, згідно з традиціями інших партнерів по культурі, задавати питання та відповіді партнерам тощо);

– культура використання мови (здатність користуватися та розуміти невербальні засоби спілкування, правильне використання тону, гнучкість, темп мови, вираження емоцій, вираз обличчя іноземних партнерів) [Тер-Минасова].

Величезний поштовх розвитку крос-культурної компетентності викладачів іноземної дає участь у міжнародних освітніх проєктах та міжнародне стажування. Однією з таких програм є проєкт Європейської комісії TEMPUS (Трансєвропейська програма мобільності для університетських досліджень). Метою цієї програми є вдосконалення системи вищої освіти в країнах-партнерах на основі збалансованої співпраці з навчальними закладами країн, що входять до Європейського Союзу. Основною метою програми є трансєвропейська мобільність у сфері університетської освіти. Керівництво програмою здійснює Генеральний директорат з питань освіти та культури (Брюссель, Бельгія). Технічну підтримку програми забезпечує Департамент TEMPUS-ERASMUS MUNDUS Європейського фонду підготовки кадрів (Турін, Італія).

Програма TEMPUS надає гранти на освітні проєкти трьох типів: спільні європейські проєкти, структурні та додаткові заходи, індивідуальний грант на мобільність. Проєктне фінансування забезпечується грантами, що надаються університетам-учасникам (членам консорціуму) протягом 2 або 3 років.

Проєкт, в якому взяли участь викладачі іноземних мов:

- дозволив викладачам пройти стажування у найпотужніших європейських університетах та отримати значний досвід крос-культурного спілкування;

- сприяв проведенню міжнародних конференцій, семінарів, «круглих столів» за участю іноземних вчених та експертів, що неабияк сприяло формуванню крос-культурної взаємодії.

Досвід, накопичений під час стажування та навчання за кордоном, допоміг підвищити загальний професійний рівень викладачів, розширити їх кругозір, вдосконалити мовні навички та сприяв формуванню крос-культурної компетентності.

Окрім участі у міжнародних проєктах, плідними засобами формування крос-культурної компетентності викладачів були: відвідування лекцій, які проводяться іноземцями, керівництво зарубіжною практикою студентів.

Крім того, викладачі іноземної мови, зокрема англійської, мають можливість транслювати свої крос-культурні знання студентам під час занять, пропонуючи такі вправи:

Task 1. Read the plan of Ukrainian who is going to meet with his Japanese partner. Is his plan successful? Why? (Прочитайте план представника України, який має намір зустрітися з японцем. Чи вважаєте Ви його план успішним? Поясніть свою думку).

Business Plans - Japan

1. I'll show that I'm friendly by using first names. (Я буду називати всіх на ім'я, щоб показати своє дружнє ставлення).

2. I'll say "Hello", "Goodbye" and "Thank you" in Japanese. (Я скажу «Привіт», «До побачення» та «Дякую» японською)

3. I'll expect an answer right away. (Я буду очікувати прямої відповіді)

З метою розуміння особливостей невербальної поведінки студентам слід пропонувати такі завдання:

Task 1. Determine which gestures are typical for America. Your partner will answer without words. Determine which gestures are different from those used in Ukraine.

Yes. / No.

Go away!

Hello / Goodbye.

I don't know. [Амеліна].

Отже, до найбільш ефективних засобів формування крос-культурної компетентності викладачів іноземної мови можна віднести:

- участь у науково-методичних семінарах;
- участь у міжнародних проєктах;
- вивчення досвіду видатних викладачів, пов'язаного з формуванням крос-культурної компетентності;
- самоосвіта.

Таким чином, професійна компетентність викладача іноземної мови має включати не лише лінгвістичні знання та вміння, розуміння характеру спілкування у професійній сфері, але й вимагає від нього бути обізнаним в крос-культурній комунікації.

Висновки. Сьогоднішня висуває нові вимоги до професійної підготовки фахівця з іноземних мов, адже він має бути посередником між власною та іншомовною культурою, а це можливо лише за наявності у викладача іноземної мови сформованої крос-культурної компетентності. Саме ця компетентність допоможе йому виховати нове покоління фахівців з європейською свідомістю, з умінням вести крос-культурний діалог, який не можливий не лише без лінгвістичного, але й без міжкультурного складника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амеліна С. М., Резунова О. С. Англійська мова у міжкультурній комунікації: навчально-методичний посібник: в 2 ч. Запоріжжя, 2011. Ч. I. 144 с.
2. Бакум З. П., Костюк С. С., Пальчикова О. О., Ранюк О. П. Вправи для формування крос-культурної компетентності майбутніх учителів польської мови. *Українська мова і література в школах України*. 2020. № 6. С. 3–6 [in Ukrainian].
3. Горлач В. В. Місце і роль кроскультурної компетентності в професійній діяльності фахівця з туризму. *Хуманитарні Балканські дослідження*, 2018. № 1. С. 37–39.
4. Мацумото Д. Психология и культура. 1-е издание. Санкт-Петербург : Питер: 2003. 720 с.
5. Жукова Т. В. Проблемы кроскультурной коммуникации студенческой молодежи : автореф. дис. ... к. соц. н. Москва : МГУ, 2009. 19 с.
6. Тер-Минасова Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва : Слово/Slovo, 2000. 624 с.
7. Arasaratnam, L. A., & Doerfel, M. L. (2005) Intercultural communication competence: Identifying key components from multicultural perspectives. *International Journal of Intercultural Relations*, No 29. pp. 137–163
8. Knapp K., Knapp-Potthoff A. (1990) Interkulturelle Kommunikation. *Zeitschrift fur Fremdsprachenforschung*. No 1. pp. 83.

REFERENSSES

1. Amelina S.M., Rezunova O.S. (2011). *Anhliiska mova u mizhkulturnii komunikatsii: navchalno-metodychnyi posibnyk* [English in intercultural communication: textbook] [in Ukrainian].
2. Bakum Z. P., Kostyuk S. S., Palchykova O. O., Raniuk O. P. (2020). Vpravy dlia formuvannia kros-kulturnoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv polskoi movy [Exercises for the formation of cross-cultural competence of future teachers of the Polish language]. *Ukrainska mova i literatura v shkolakh Ukrainy*. No 6. pp. 3–6 [in Ukrainian].
3. Horlach V. V. (2018). Mistse i rol kroskulturnoi kompetentnosti v profesiinii diialnosti fakhivtsia z turyzmu [The place and role of cross-cultural competence in the professional activity of a tourism specialist]. *Khumanytarnyi Balkansky yzsledvanyia*. No 1. pp. 37–39 [in Ukrainian].
4. Macumoto D. (2003). *Psihologiya i kul'tura* [Psychology and culture]. Sankt-Peterburg: Piter. [in Russian].
5. Zhukova T. V. (2009) *Problemy krosskul'turnoj komunikacii studencheskoj molodezhi* [Problems of cross-cultural communication of student youth] : avtoref. dis. ... k. soc. n. M. : MGU [in Russian].
6. Тер-Минасова Г. (2000). *Ter-Minasova G. (2000). Yazyk i mezhkul'turnaya komunikaciya* [Language and intercultural communication]. M. : Slovo [in Russian].
7. Arasaratnam, L. A., & Doerfel, M. L. (2005) Intercultural communication competence: Identifying key components from multicultural perspectives. *International Journal of Intercultural Relations*, No 29. pp. 137-163
8. Knapp K., Knapp-Potthoff A. (1990) Interkulturelle Kommunikation. *Zeitschrift fur Fremdsprachenforschung*. No 1. pp. 83.

O. S. REZUNOVA

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology,
Dnipro State University of Agriculture and Economics,
Dnipro, Ukraine
E-mail: rizzolena2@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3315-0294>*

V. V. REZUNOVA

*Lecturer at the Department of the Language Training,
Dnipro State Medical University,
Dnipro, Ukraine
E-mail: valeriyarez@i.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2492-2101>*

FORMATION OF CROSS-CULTURAL COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS AS AN EFFECTIVE MEANS OF IMPROVING THEIR PROFESSIONAL COMPETENCE

Professional communication requires the ability to establish and develop new business contacts, choose an appropriate behavioral scenario and involves not only language acquisition, but also the ability to perceive the social and cultural

context of communicators. According to the new philosophy of education, the main mediators of cultural experience related to the communication of different nationalities are foreign language teachers.

The article interprets the concept of “cross-cultural competence” and reveals the need for the formation of this competence for foreign language teachers as an effective means of improving their professional competence. According to research, the criteria for cross-cultural competence are: cross-cultural awareness (a set of knowledge of cultural artifacts, patterns of behavior, understanding the need and compliance with scenarios of behavior of native or other culture or subculture); cultural identity (the result of cultural identification, correlation and identification with cultural norms and patterns of behavior); normative identity (knowledge, understanding and acceptance of social norms).

The authors describe the forms and methods of forming cross-cultural competence of foreign language teachers, including: participation in international projects and foreign internships, study of advanced pedagogical experience related to the formation of cross-cultural competence, scientific and methodological activities in cooperation with foreign colleagues (participation in international conferences, round tables, etc.); self-education. In addition, the article provides examples of exercises that can be used to form cross-cultural competence of foreign language teachers and students.

Thus, a foreign language teacher with developed cross-cultural competence will be able to educate a new generation of professionals with European consciousness, with the ability to conduct cross-cultural dialogue, which is not possible not only without linguistic but also intercultural component.

Key words: foreign language teacher, cross-cultural competence, international projects, language courses, scientific and methodical activity.